

Jan Vorel odnajduje paralele w opowiadaniach Antoniego Czechowa i Juliusa Zeyera, mimo że obaj autorzy prezentują zgoła odmienny typ twórczości. Punkty wspólne autor artykułu odnajduje w opowiadaniu *Czarny mnich* Czechowa i *Opálová miska* Zeyera, które łączy „po jungowsku pojmowany fenomen »obiektywnego psychikum, głosu wnętrza, wewnętrznego powołania«”.

Józef Zarek dokonuje przeglądu literatury czeskiej na polskim rynku wydawniczym, poczynając od takich twórców, jak M. Kundera i J. Hrabal. Odnotowanie na łamach niektórych polskich czasopism nazwisk: Hodrová, Ajvaz, Kratochvil, Macura daje autorowi podstawę do przypuszczenia, że polski czytelnik słabo zna twórczość południowych sąsiadów. Jako sukces Zarek notuje prezentację twórczości Jachýma Topola w Polsce, mimo że najbardziej znacząca jego powieść *Sestra* nie została do tej pory wydana.

Tom prac poświęconych Jiřemu Svobodzie to owoc pracy badaczy zorientowanych na różne dyscypliny naukowe: literaturoznawstwo, językoznawstwo, historię sztuki czy historioznawstwo. Myślę, że właśnie ta wielodyscyplinarność tomu prezentuje go interesująco dla każdego humanisty. Dość mocno został zarysowany problem regionalizmu literatury, co przecież nie jest przypadkiem, skoro prace te są ofiarowane Wybitnemu Znawcy tego problemu, który udowodnił, że twórczość regionalna wcale nie musi być prowincjonalna.

Anna Zura

Alena Debická, *O výstavbě a stylu textu. Stylistické analýzy a interpretace, Ústí nad Labem 1999, 180 s.*

W serii rozpraw habilitacyjnych Uniwersytetu Jana Evangelisty Purkyniego ukazała się, jako 48 publikacja serii „Acta Univerzitatís Purkynianae. Studia Linguistica XI”, praca Aleny Debickéj o budowie i stylu tekstu. Autorka, związana z praską szkołą stylistyczną, stworzoną przez prof. prof. K. Hausenblasu, A. Jedličkę czy M. Čechovą, jest znaną w Czechach badaczką dydaktyki stylu języka czeskiego, a także ogólniejszych problemów stylistyki tekstu, a następnie aplikacji tychże zagadnień w praktyce szkolnej.

Omawiana tu rozprawa jest kolejną jej pracą dotyczącą problemów tekstologicznych stylu artystycznego, publicystycznego i naukowego (z uwzględnieniem podziału tego stylu w stylistyce czeskiej na styl naukowy i styl dydaktyczny). Autorka przedstawia wyniki własnych badań nad tekstem, rozumianym jako wynik wyboru środków stylistycznych nadawcy. „K textu jsme přistupovali jako k strukturálnímu celku tvořenému uspořádaným skládáním vybraných prvků a je-

jich ztvárněním prostředky všech rovin jeho výstavby. Toto uspořádání prvků ve vymezeném prostoru vytváří kontext; v rovině výstavby jazykové jazykový kontext (místo jazykových jednotek a jejich následnost v textu), v rovině tematické výstavby významový kontext” (s. 4). Następnie dokonuje ona rekapituluację przeprowadzonych badań, w której ujmuje wpływ warunków werbalnej komunikacji danego tekstu (z uwzględnieniem specyfiki tego tekstu, np. artystycznego, publicystycznego czy naukowego) na jego budowę, na stworzenie podstaw do pojawienia się tego czy innego środka stylistycznego lub elementu kompozycyjnego.

Rozprawa składa się z pięciu części, poświęconych kolejno: rozważaniom teoretycznym dotyczącym tekstu i stylu w językoznawstwie czeskim, tekstem artystycznym, publicystycznym, naukowym i dydaktycznym. W rozdziale wstępnym autorka dokonuje przeglądu teorii wyjaśniających różnice między tekstologią a stylistyką. Zwraca uwagę na dwie metody badawcze, rozpowszechnione we współczesnej tekstologii czeskiej (textová lingvistika): komunikatywną (reprezentowaną w pracach m.in. O. Müllerovej, J. Hoffmannovej, A. Macurovej, P. Mareša i innych) oraz funkcjonalno-stylistyczną (reprezentowaną w pracach m.in. K. Hausenblasa, M. Čehovej, J. Hrbáčka, J. V. Bečki). Jednocześnie nie opowiada się za żadną z nich. Wprost przeciwnie. Uważa ona, że podczas analizy komunikatu nie można żadnej pominąć, a opis komunikatu językowego według jednej zabuza badania naukowe.

Kolejne rozdziały zostały opracowane według jednolitego schematu: informacja o materiale źródłowym, omówienie materiału aplikacyjnego, analiza obejmująca opis kompozycji tematycznej i tekstowej (w węższym tego słowa znaczeniu, bliższym lingwistycznemu) oraz charakterystykę struktury językowej tekstu. W ten sposób autorka stara się znaleźć wspólny mianownik dla poszczególnych typów tekstów, aby w części końcowej wskazać nie tylko na różnice, ale także na wspólne elementy omawianych stylów języka czeskiego. Takie podejście jest również bardzo użyteczne w badaniach, które mają na celu opis determinantów socjolingwistycznych, genologicznych i tekstologicznych komunikatu.

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Struktura tekstu artystycznego (Výstavba uměleckého textu, s. 17–89)*, autorka poddaje analizie baśnie Karla J. Erbena, powieść Jana Weissa *Dům o tisíci patrech*, poetycko-prozatorski utwór Jiřego Kolářa *Prométheova játra* oraz tomiki poetyckie Jany Štroblovej *Protěž* i Iva Horáka *Lednový motýl*. Dobór wskazuje na prawie pełne (ponieważ przydałby się tutaj tekst dramatyczny) zestawienie reprezentatywnych tekstów stylu artystycznego. Układ ten nie jest przypadkowy. Wskazuje on jednoznacznie na podejście historyczne, które autorka przyjęła w pracy. Wychodzi ona bowiem od analizy literatury ludowej, by przez analizę powieści i utworu prozatorsko-poetyckiego (intertekstualnego) zakończyć rozważania na poezji, na najwyższym „stopniu wtajemniczenia pisarskiego”. Można więc powiedzieć, że punktem wyjścia dla badaczki była historia języka, przeniesiona na historię kształtowania się kompozycji tekstu (w rozumieniu współczesnej tekstologii).

Wstępna hipoteza Debickiej o pierwotności literatury ludowej i przejmowaniu z niej elementów kompozycyjno-stylowych do literatury pięknej znalazła potwierdzenie w badanym materiale. „Kompoziční úsilí Erbenovo směřuje v kouzelné pohádce k harmonickému sladění představy autora o tvaru klasické národní pohádky s výstavbou, s níž se setkával v lidových pohádkových předlohách” (s. 31). Natomiast „Ve výstavbě románu [Weissa] je patrné autorovo směřování k stylové polyfonii, a to zvláště v rovině funkčně stylové, v literárních družích/útvarech, v jazykových vrstvách, směřování k stylovému synkretismu, k mísení a prolínání stylových principů a slohových prostředků v textu” (s. 43). Pisarz wyraźnie i świadomie dążył do harmonii środków na wszystkich poziomach: tematycznym, tekstowym i tektonicznym. To samo możemy powiedzieć o pozostałych tekstach.

Jednak warto tu zwrócić uwagę na utwór J. Koláfa, który „je jazykovou transformací, překladem převážné části textu povídky Z. Nalkovské *U trati* z polštiny do češtiny a ve výstavbě *Skutečné události* funguje jako text-zdroj” (58), czyli jest to – według A. Debickiej – swoisty „kompoziční experiment básníka a výtvarníka” (s. 59), eksperyment udany, przywołujący wszystkie trzy typy transtekstowości: architekstowość, metatekstowość i intertekstualność. Badaczka widzi w nim „tvůrčí čin, jenž odhaluje vztahy mezi literárními díly národních literatur, v našem případě české a polské” (s. 59), nie tylko udany, ale przede wszystkim godny naśladowania.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Struktura tekstu publicystycznego (Výstavba publicistického textu, s. 90–111)*, jest poświęcony w głównej mierze aposjopezie w tekście publicystycznym. Autorka wychodzi z prac J. Poráka (*Aposjopese v současné češtině, „Slovo a Slovesnost” 1956, s. 132–139*) i J. Ružički (*Aposjopéza čiše prerušená výpověď, „Slovenská reč” 24, 1959, s. 129–153*), uzupełniając je o uwagi V. Šmilauera (*Novočeská skladba, Praha 1966*), Z. Klemensiewiczza (*Skladnia, stylistyka, pedagogika językowa, Warszawa 1982*), J. Mistríka (*Štylistika, Bratislava 1985*) i innych. Dokonuje analizy następujących zagadnień aposjopezy: kadencja konkluzyjna, syntaktyczna „nieprawidłowość” nieukończony wypowiedzi, niepełna realizacja syntaktycznych i strukturalnych konstrukcji w jednostkach tekstowych, niepełność znaczeniowa i intonacyjna urwanych wypowiedzi, uwarunkowania ekspresywne, socjologiczne i kontekstowe aposjopezy, a także zdolność wytworzenia własnego kontekstu (ewentualnie ponadzdaniowego dopełnienia) przez aposjopezę (elementy dające podstawę wytworzenia takiego kontekstu). Swoje badania autorka przeprowadza na następujących typach wypowiedzi publicystycznej: wzmianka, informacja, informacja komentowana, komentarz, informacja zdialogizowana, uwaga, artykuł prasowy oraz reportaż. Wydaje się, że o ile w przypadku stylu artystycznego dobór materiału pełnił określoną funkcję, o tyle tutaj jest on tłem dla problemu teoretycznego. Pominięcie bowiem takich gatunków prasowych, jak glosa, słupek, anons, esej, felieton, dyskusja (również redakcyjna) czy wywiad, które w stopniu wysokim wykorzy-

stują niedokończenie jako jeden z elementów semantycznej i stylistycznej struktury utworu, wydaje się być ze szkodą dla przeprowadzonej przez autorkę analizy. Mimo to wyniki, przedstawione w omawianej pracy można uznać za reprezentatywne dla pozostałych gatunków prasowych. Dają bowiem możliwość osiągnięcia celu, który postawiła sobie autorka dla całej rozprawy. To też tłumaczy dość daleko idącą w tym przypadku selektywność gatunków prasowych.

Kolejne dwa rozdziały: czwarty (zatytułowany *Výstavba odborného učebnicového textu*, s. 112–134) i piąty (noszący tytuł *Výstavba žakovského slohového textu*, s. 135–171) są poświęcone analizie stylu naukowego: z jednej strony strukturze podręczników języka ojczystego, z drugiej – ich przydatności w praktyce, podczas tworzenia przez uczniów własnych tekstów w oparciu o wzory tam zawarte.

Podręcznik szkolny autorka traktuje jako „odborný stylový typ textu”, czyli jako odmianę tekstu naukowego, na którego strukturę mają wpływ przede wszystkim takie czynniki, jak proces komunikacji szkolnej, określony typ odbiorcy (uczeń, nauczyciel), funkcja (informacyjna, dydaktyczna, formatywna, metodologiczna), a także układ funkcji (planujący, motywujący, kierujący, kontrolny i samokontrolny). Za najistotniejszy czynnik, warunkujący właściwą strukturę tekstu dydaktycznego, uznaje badaczka funkcję, ponieważ od precyzji budowy podręcznika i jego przejrzystości zależy – według A. Debickiej – w miarę twórczy (lub całkowicie twórczy) udział ucznia w procesie zdobywania umiejętności budowy poprawnych stylistycznie tekstów, nabywaniu właściwej kompetencji stylistycznej i komunikacyjnej. Pomocne do tego mogą być obserwacje pracy ucznia, a następnie wydzielenie poszczególnych jej faz, które winny znaleźć swoje odbicie w strukturze podręcznika. I tak autorka wydziela następujące etapy pracy ucznia: „(a) reprodukční slohové projevy, (b) produkční slohové projevy vázané tématem a osnovou, (c) volné slohové projevy vázané tématem, slohovým útvarem, (d) zcela volné literární projevy, někdy omezené tematickým okruhem” (s. 137). Ujmują one schemat postępowania każdego użytkownika języka, zwłaszcza w początkowym okresie nabywania kompetencji językowej: „prožitek dítěte (proces vnímání, přijímání, percepce; poznání a jeho druhy; vytváření obsahu vědomí) – rekonstrukce, znovuvybavení prožitku (proces aktualizace prožitku obsahu vědomí; asociační pohotovost; úloha tvořivé obraznosti, fantazie) – slovesné (verbální) vyjádření prožitku (proces aktivizace jazykové soustavy; její užití v projevu)” (s. 138). Należy bowiem pamiętać, że praca od twórcza (reprodukcyjna) jest efektem „procesu stylotwórczego”, podobnie jak praca twórcza, dlatego reprodukcja stylistyczna wymaga znacznego przygotowania, dokładnego kierowania metodycznego pracą ucznia, a nade wszystko respektowania zasady, że uczeń pragnie „vyjádřit sebe”, nie się. Jest to tym bardziej ważne w przypadku rozprawy Aleny Debickiej, że praca ta ma

charakter bardziej empiryczny niż teoretyczny. Autorka bowiem nie tworzy własnej teorii, ale poddaje weryfikacji – wszechstronnej, dobrze podbudowanej teoretycznie – teorie i hipotezy niektórych badaczy w zakresie dydaktyki stylistyki oraz nauki o stylu. Tym bardziej ważne są obserwacje, jakich dokonuje autorka, i wnioski, jakie na ich podstawie wyciąga. Pozwalają one lepiej zrozumieć procesy związane z nabywaniem kompetencji stylistycznej i komunikacyjnej.

Praktyczny charakter rozprawy potwierdza także strona redakcyjno-techniczna pracy. Na jej końcu zamieszczono *Indeks rzeczowy* (s. 178–180), który ma ułatwić odszukanie określonych zagadnień w pracy. Temu również została podporządkowana literatura przedmiotu, która znajduje się po każdym rozdziale i na końcu pracy. Nie jest to jednak najlepsze rozwiązanie. W publikacji trudno się zorientować w całej literaturze przedmiotu, ponieważ trzeba jej szukać w różnych miejscach, np. w rozdziale wstępnym znajduje się ona na końcu rozdziału (s. 14–16), w rozdziale drugim została umieszczona w przypisach (s. 34–38), podobnie w rozdziale trzecim (s. 47–49) itd. Ponadto zamieszczona na końcu rozprawy *Literatura* (s. 173–178) została podzielona na dwie części (literatura ekscerpowana i podstawowa literatura przedmiotu) i zawiera jedynie publikacje książkowe.

Mimo tego jestem przekonany, że książka jest bardzo potrzebna i może odegrać dużą rolę w popularyzowaniu stylistyki jako nauki i dydaktyki tejże dyscypliny. Wprowadzenie pewnych zmian redakcyjnych w następnej edycji tej publikacji niewątpliwie ułatwi korzystanie z niej.

Mieczysław Balowski

Eva Mrhačová, *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice. Tématický frazeologický slovník I*, Ostrava 1999, 161 s.

Nazwy zwierząt w czeskiej frazeologii i idiomaticy to pierwsza publikacja z zaplanowanej trzyczęściowej serii, do której mają należeć: (a) nazwy zwierząt, (b) nazwy części ciała ludzkiego oraz (c) człowiek i otaczający go świat. I chociaż autorka nie określa odbiorcy *Słownika*, to można go wyekscerpować z rozważań teoretycznych, prowadzonych w dalszej części wstępu, a także z celu pracy, który postawiła sobie Mrhačová, określając go jako „rejestrację, ramowy opis, a tym samym ustalenie [...] czeskich jednostek frazeologicznych” (s. 4), powstałych na bazie zoosfery i funkcjonujących w języku